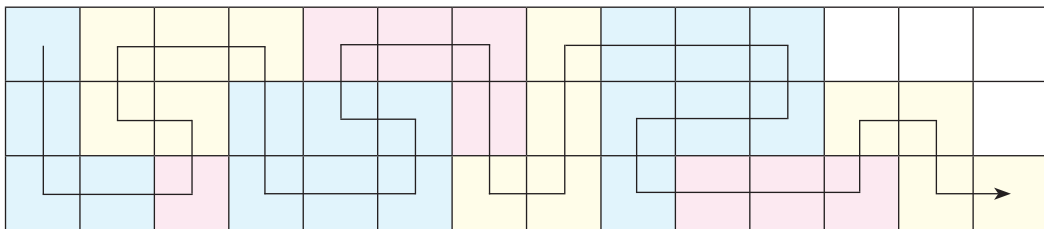

М	л	а	м	м	ы	л	а	з	м	ы	ы	г	м
і	ы	м	л	у	к	а,	л	л	і	л	м	ы	а
л	а	з	я	л	ь	М	і	а	ў	с	ё	л	а.

Абазначце прыстаўкі ў словах, падкрэсліце прыназоўнікі.

Суфікс

49. Разгледзьце малюнкi. Дапоўніце подпісы пад імі аднакаранёвымі словамі, якія падыходзяць па сэнсе.

грузавая ...

... масла

... цеплавоза

маленькая ...

Запішыце аднакаранёвыя словы. Абзначце ў іх карань і канчатак.

Ад якога слова і пры дапамозе чаго ўтварыліся словы *машынка, машыніст, машыннае*? Абзначце гэтыя часткі слоў знакам ^. Дзе яны знаходзяцца ў слове: перад каранем ці пасля яго?

Узор: машынк[^]а.

Частка слова, якая стаіць пасля караня і служыць для ўтварэння слоў, — гэта **суфікс**.

50. Прачытайце. Знайдзіце сярод прапанаваных слоў аднакаранёвыя. Запішыце іх па групах, абзначце карань, канчатак і суфікс.

Рыба, грыб, рыбка, пчала, рыбны, грыбок, лясны, грыбны, пчолка, пчаліны, лес, лясок.

51. Утварыце словы па ўзоры пры дапамозе суфіксаў.

малы — маленькі

белы — ...

добры — добра[^]нькі

шэры — ...

дарагі — даражэ[^]нькі

стары — ...

мыш — мыш[^]ка

ліпа — ...

рот — ро[^]цік

нос — ...

ключ — ключ[^]ык

боршч — ...

Якое значэнне (памяншальна-ласкальнае ці павелічальнае) надаюць гэтыя суфіксы словам?

Кожны суфікс мае сваё значэнне. Суфіксы *-еньк-, -аньк-, -эньк-, -к-, -ік-, -ык-, -ок-* надаюць значэнню слова памяншальна-ласкальнае адценне.

52. Прачытайце тэкст. Чаму замаркоціўся Міхаська? Як суцешыў яго дзед? Якая прыказка сустрэлася ў тэксце?

Раніцай неба цёмныя хмары аблажылі. Дожджык зацерусіў. Сядзіць Міхаська ля акна, глядзіць, як па двары празрыстымі ножкамі дождж танцуе, і ледзь не плача.

Дзед убачыў, што ўнук замаркоціўся, падышоў да яго і кажа:

— Не хвалюйся, унучак. Цёплы дожджык вясной ніколі не шкодзіць. Траўка хутчэй расці пачне. Ведаеш, як гавораць пра такую пару года? Два дажджы ў маі — і не дбай аб ураджаі. А грыбы нікуды ад нас не падзенуцца, толькі яшчэ больш падрастуць. *(Паводле Я. Галубовіча.)*

А замаркоціўся — засумаваў, засмуткаваў
дбаць — клапаціцца

Знайдзіце ў тэксце словы з памяншальна-ласкальным значэннем. Назавіце ў іх суфіксы. Чаму аўтар часта выкарыстоўвае такія словы?

Знайдзіце ў тэксце аднакаранёвыя словы.

53. Прачытайце. Які настрой перадаецца ў вершы: сур'ёзны ці жартоўны? Якія словы дапамагаюць перадаць ласкавыя адносіны да коціка?

Брудным быць не хоча **коцік**:
мые **спінку** і **жывоцік**,
мые **лапкі**, **хвосцік** мые...
Вучаць коціка малыя:
— Станеш чыстым, коце мілы,
толькі трэба мыцца з мылам.
В. Гардзей.

Спішыце. Абзначце канчатак, корань і суфікс у выдзеленых словах.

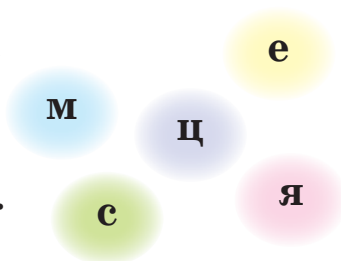

54. Прачытайце і адгадайце загадку. З «рассыпанных» літар складзіце слова-адгадку.

Як маленькі —
рожкі мае,
хмаркі ён
на іх гайдае.

Падрасце —
бы шар агністы,
свеціць нам
у небе чыстым.

А. Прохараў.

Спішыце. Абзначце суфіксы ў выдзеленых словах.

55. Прачытайце скорогаворку. Навучыцеся хутка і правільна вымаўляць яе.

У **козачкі** — казляня,
у **аленіхі** — аленяня,
у **курачкі** — кураня,
у **гусачкі** — гусяня.
У маёй **мамачкі** — гэта я!
У. Мацвеевка.

Спішыце. Сярод выдзеленых слоў знайдзіце тыя, якія маюць памяншальна-ласкальнае значэнне. Абазначце ў іх суфікс. Якія адносіны да матуль перадаюцца ў скорогаворцы пры дапамозе гэтых слоў?

У словах — назвах дзіцянят жывёл абазначце суфікс.

Пры дапамозе суфіксаў **-ан-, -ян-** утвараюцца словы — назвы дзіцянят жывёл: **кацяня**, **ваўчаня**.

56. Утварыце аднакаранёвыя словы па ўзоры.

зубр — зубрыца — зубраня

воўк — ... — ...

мядзведзь — ... — ...

барсук — барсучыха — барсучаня

лось — ... — ...

морж — ... — ...

Запішыце. Абазначце суфіксы ў словах.

57. Вусна складзіце па падказках алгарытм вызначэння суфікса ў слове *гусачка*.

1. Змяняем ... .

Гусачка, гусачкі, гусачку, гусачкай.

2. Знаходзім у слове ... .

*Гусачк*а.

3. Падбіраем да слова ... словы.

Гусачка — гусь, гусак, гусіны, гусяня.

4. Знаходзім у аднакаранёвых словах ... .

Гусачка, гусь, гусак, гусіны, гусяня.

5. Частка слова, якая стаіць пасля караня і перад канчаткам, будзе ... . Абазначаем ... .

Гусачка.

58. Прачытайце тэкст. Якую назву можна яму даць? Знайдзіце словы з памяншальна-ласкавым значэннем. Для чаго аўтар выкарыстоўвае іх?

На ўзгорку пад сасной знаходзіцца барсукова нара. Каля нары тры барсучкі дурэюць. Маладзенькія яшчэ зусім. Барсучыха на паляванні адлучылася, а ім гэта на руку. Асмялелі, вылезлі з нары на сонейка і качаюцца па зямлі. А потым

падхопяцца на свае кароткія лапкі і давай даганяць адзін аднаго. Але далей кусціка ажын, што зусім блізка каля нары расце, не адыходзяць. (Паводле Я. Галубовіча.)

А ім гэта на рукú — іх гэта задавальняе

Выпішыце аднакаранёвыя словы. Абзначце ў іх канчатак, корань, суфікс. Як па-іншаму можна назваць барсучкоў?

Выпішыце з тэксту словы з памяншальна-ласкальным значэннем, абзначце ў іх суфіксы.

Гаварыце правільна!

на рукú, на скорую рукú, у рукú, пад рукú

59. Утварыце аднакаранёвыя словы пры дапамозе суфіксаў. Што абазначаюць гэтыя словы?

-іст-

баян — баяніст

піяніна — ...

праграма — ...

-ыст-

трактар — трактарыст

бульдозер — ...

веласіпед — ...

-ар-

млын — млынар

аптэка — ...

бібліятэка — ...

-чык-

лятаць — лётчык

ракета — ...

грузіць — ...

А МЛЫН — вятра́к (рус. мельница)

Пры дапамозе суфіксаў **-іст-**, **-ыст-**, **-ар-**, **-ор-**, **-чык-**, **-шчык-** утвараюцца словы — назвы людзей паводле іх заняткаў, прафесій: **журналіст**, **шахматыст**, **кухар**, **барабанишчык**, **пераплётчык**, **танцор**.

60. Дапоўніце сказы патрэбнымі аднакаранёвымі словамі. Запішыце. Абзначце карань і суфікс у гэтых словах.

Установа для перасылкі пісем, грошай, лёгкіх грузаў — гэта ... .

Скрынка для пошты — ... скрынка.

Паштовы служачы, які разносіць пошту, — гэта ... .

Словы для даведкі: *паштовая, паштальён, пошта.*

Знайдзіце ў сказах формы аднаго і таго ж слова. Абазначце ў іх канчаткі.

Назва якой прафесіі сустрэлася ў сказах? Растворыце правапіс **ь** у суфіксе.

пóшта

61. Знайдзіце ў кожнай групе слоў лішняе. Што аб'ядноўвае астатнія словы ў кожнай групе? Запішыце гэтыя словы, абазначце суфіксы.

1. Кацяня, кот, сланяня, лісяня, бусляня.
2. Чорненькі, жоўценькі, каляровы, сіненькі, ружовенькі.
3. Качаня, шпачаня, бобр, бабраня, выдраня.
4. Цымбаліст, баскетбаліст, журналіст, работа, танкіст.

62. Утварыце аднакаранёвыя словы па ўзоры. Запішыце. Абазначце ў іх карань і суфікс.

лімон — *лімонны*

камень — ...

туман — ...

карціна — ...

сасна — *сасоннік*

ажына — ...

маліна — ...

ляшчына — ...

63. Разгледзьце ланцужкі слоў. Прасачыце, як утварыліся словы. Чаму ў словах пішущца побач дзве аднолькавыя літары?

дзённік

Запішыце ланцужок слоў, у якім ёсць слоўнікавае слова.

Калі корань заканчваецца на *н*, а суфікс пачынаецца з гэтай літары, то пішущца абедзве літары.

64. Прачытайце тэкст. Якія бываюць гадзіннікі?

Усе мы карыстаемся гадзі(н/нн)ікамі. Яны бываюць **нарuch(н/нн)ыя**, **настоль(н/нн)ыя**, **кішэ(н/нн)ыя**. Ёсць з боем праз кожную гадзіну, з будзільнікам, які пабудзіць у патрэбны час. Ды і не пералічыш усіх гадзі(н/нн)ікаў, што прыдуманы чалавекам. (Паводле А. Жука.)

Спішыце першы і другі сказы, устаўляючы патрэбныя літары. Абазначце корань і суфікс у выдзеленых словах.

65. Прачытайце словы. На якія дзве групы іх можна падзяліць?

Хат(н/нн)і, лет(н/нн)і, вясе(н/нн)і, падма(н/нн)ы, ляс(н/нн)ы, галод(н/нн)ы, бясо(н/нн)ы, ра(н/нн)і.

Выпішыце словы, у якіх трэба пісаць літары **-нн-**. Абзначце корань і суфікс.

66. Прачытайце прыказку. Калі так гавораць?

Ранняя птушка крыльцы **цярэбіць**, а позняя вочкі трэ.

цярэбіць — чысціць дзюбай пер'е

Растлумачце правапіс выдзеленых літар. Запішыце прыказку па памяці.

67. Спішыце, устаўляючы патрэбныя літары.

1. Самыя **ра(н/нн)ія** белыя грыбы сустракаюцца ў дубровах. 2. У **сасо(н/нн)іку** можна назбіраць маслякоў і груздоў. 3. У лесе растуць **падма(н/нн)ыя** лісічкі аранжавага ці чырвонага колеру. 4. **Тума(н/нн)ай** раніцай трэба збірацца ў грыбы. 5. Ноч перад паходам у грыбы для Аленкі была **бя(с/сс)о(н/нн)ай**.

Разбярыце па саставе выдзеленыя словы.

68. Вусна складзіце па падказках алгарытм разбору слова *перапіска* па саставе.

1. Змяняем ..., знаходзім ... частку, выдзяляем ... .

*Перапіска*а — *перапіска*і, *перапіска*ай, *перапіска*у.

2. Падбіраем да слова аднакаранёвыя ..., знаходзім у іх ..., выдзяляем у слове ... .

*Перапіска*а — *пісаць*, *падпісаць*, *запіс*, *подпіс*, *перапіс*.

3. Калі перад каранем ёсць частка слова, то гэта ... .

*Перапіска*а.

4. Калі пасля караня і перад канчаткам ёсць частка слова, то гэта ... .

*Перапіска*а.

69. Запішыце словы ў тры слупкі так, каб іх будова адпавядала прапанаваным схемам.

Узгорак, горны, гара; мора, заморскі, марак;
смешны, смех, насмешка; стол, настольны, столік.

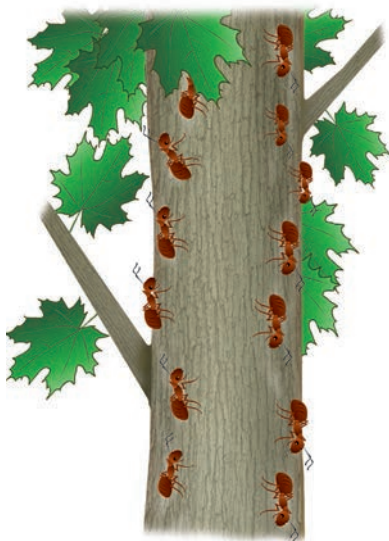
70. Прачытайце словы. Назавіце ў іх прыстаўкі. Растлумачце правапіс выдзеленых літар.

Распусцяцца, прыбралася, выступаюць, па-чулі, спускаюцца, паласавацца, зламалася.

Дапоўніце гэтымі словамі сказы ў тэксце.

Лес сустрэў нас дзіўнай прыгажосцю. Распусціліся каташкі арэшніку, выкінулі воблачкі жоўтага пылку. Хутка ... набухлыя пупышкі ў асіны і бярозы. ... у карычневых завушніцы вольха.

... цяпло мурашкі. Самы вялікі мурашнік на Лысай гары ля маладога клёна. Па дрэве ўверх роўненькім ланцужком паўзуць мурашкі. Другія мурашкі такім жа роўненькім ланцужком ... з дрэва. Там, дзе ... галінка клёна, ... кропелькі соку. Вось і спяшаюцца туды мурашкі, каб ... ім. *(Паводле Я. Галубовіча.)*

Спішыце сказы, якія адпавядаюць малюнку. Назавіце суфіксы ў выдзеленых словах. Якое значэнне яны надаюць словам?

Да слова *мурашбіны* знайдзіце ў тэксце аднакаранёвыя словы. Выпішыце іх, разбярыце па саставе.

71. Размяркуйце словы на дзве групы і запішыце ў два слупкі. Назавіце прыметы, па якіх словы былі аб'яднаны ў групы.

Адбегчы, **адважны**, адвар, адводзіць, адкруціць, адзін, адмірал, адсталы.

Разбярыце па саставе выдзеленае слова.

72. Разгадайце і назавіце слова, у якім:

- 1) тая ж прыстаўка, што і ў слове *прыкруціць*;
- 2) той жа карань, што і ў слове *гарадок*;
- 3) той жа суфікс, што і ў слове *карэнны*;
- 4) той жа канчатак, што і ў слове *добры*.

Творчая хвілінка

Прыдумайце загадку, падобную загадцы з практыкавання 72. Загадайце яе аднакласнікам.

73. Дапоўніце сказы патрэбнымі аднакаранёвымі словамі. Спішыце, устаўляючы прапушчаныя літары. Растлумачце іх правапіс.

Мужчынскі і жаночы галаўны ўбор розных фасонаў — гэта ... .

Невялікі кап..люш — гэта ... .

Магазін, у якім прадаюць кап..люшы́, — гэта ... магазін.

Словы для даведкі: *кап..люшык, кап..люш, кап..люшны.*

Разбярыце па саставе аднакаранёвыя словы.

❖ У формах аднаго і таго ж слова абазначце канчаткі.

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

Адкажыце на пытанні

1. Якія словы называюцца аднакаранёвымі?
2. Як вызначыць карань у слове?
3. Што такое канчатак? Што ён утварае?
4. Што такое прыстаўка?
5. Як вызначыць прыстаўку ў слове?
6. Якія прыстаўкі пішуцца нязменна?
7. Ад чаго залежыць правапіс прыставак, якія заканчваюцца на *з*, *с*?
8. Чаму ў слове *рассмяшыў* пішуцца побач дзве аднолькавыя літары?
9. Як адрозніць прыназоўнік ад сугучнай прыстаўкі?
10. Што такое суфікс?
11. Як вызначыць суфікс у слове?

Творчая хвілінка _____

Уявіце, што ў класе праводзіцца канферэнцыя на тэму «Склад слова». Падрыхтуйце паведамленне з прыкладамі на адну з тэм: «Аднакаранёвыя словы і формы слова», «Часткі слова». Карыстайцеся інфармацыяй на форзацах вучэбнага дапаможніка.